

OKULDAKİ BAHÇEMİZDEN BAHÇEMİZDEKİ OKULA

Ahmet İnam
Orta Doğu Teknik Üniversitesi Felsefe Bölümü

Okuldaki bahçemizi, içimizdeki bahçeye taşıyabilmeliyiz. İçimizdeki bahçe, bize öğretilenleri kendimizin yeniden yorumladığı bahçedir.

Hiçbir şey yorumlanmadan, işlenilmeden, üzerinde çalışılmadan kabul edilmeyecektir.

Bahçemiz, hem içimizde, ruhumuzun düşünce gücüyle genişletilmiş uçsuz bucaksız ufuklarında hem de dışımızda, başkalarıyla üleştiğimiz topraklarda. Bahçemiz: Eğitimidir. Geçmişten, geçmişte yaşamış, düşünmüş, araştırmış olanlardan, öğrendiklerimiz, öğreneceklerimiz. Okulla sınırlı olmayan, Kimsenin eğitimi okulla başlamıyor, okulla da bitmiyor. Öğrendiklerimizi, anladıklarımızı, araştırdıklarımızı, soruşturduklarımızı gerçekleştirdiğimizi düşündüğüm ortam ve çevreye bahçe diyorum. Bahçemiz fiziksel bir bahçe de olabilir, düşsel de. Eğitimimiz hep orada olup bitiyor.

Eğitimimiz, karanlık, iç bunalımcı sınıflarda, peşışan, donuk koridorlarda, yaşama sevincini, öğrenme aşkını tadamadığımız bir atmosferde gerçekleşmemeli. Bahçede, bahçede yetişmeli, yetiştirmeliyiz. Orada, kültürümüzden gelen toprağı işlemeli, ayrik otlarını temizlemeli. Ailemizden, toplumumuzdan devraldığımız bir toprak: Kendimiz. Ruhumuz. Kişiliğimiz. Hoyrat ellerin, kaba ayakların o bahçeyi alt üst etmesine izin vermemeliyiz. Okuldaki bahçemizi, içimizdeki bahçeye taşıyabilmeliyiz. İçimizdeki bahçe, bize öğretilenleri kendimizin yeniden yorumladığı bahçedir. Hiçbir şey yorumlanmadan, işlenilmeden, üzerinde çalışılmadan kabul edilmeyecektir. Bahçemiz bizimdir. Hocamız Sokrates'in öğrettiğı bu-

dur: Araştırılmamış, sorgulanmamış, didiklenmemiş yaşam, yaşamaya değmez. İşte bilimle hayatımız arasında kurabileceğimiz köprülerden biri de burada. Bilim bize insanlığın binlerce yıldır sorgulamalarını, araştırmalarını öğretecek. Onun bahçesinde dolaşarak, ona kendi bahçemizde bir yer ayıracağız. Sokrates Hoca bize böyle diyor. Atinalı bir bilge (M.Ö. 469-399).

Sokrates, Batı düşüncesinin köklerinde yatan temelleri oluşturmuş bir düşünür. Yazılı bir yapıtı yok. Öğrencilerinden öğreniyoruz onu. Bu yazımda önerdiğim bahçemizin ilk konuğı. Araştırmayı, sorgulamayı, kendimizi bilmeyi, sınırlanmamızı, yetersizliklerimizi farketmeyi onunla öğreniyoruz. Bahçemizde küçük bir kulübede bile yaşayabilir.

*Bir bahçeye girmek gerek
Hoş teferrüc kılmak gerek
Bir gülü yaylamak gerek
Hergiz ol gül solmaz ola*

(Teferrüc: kılmak: Seyretmek, gönül açmak için gezmek. Hergiz: Aslâ) Kimin sözleri bunlar? Hocamız, can dostumuz Yunus'un, Hayatı hakkında fazlaca bilgimiz yok. Doğum ölüm tarihleri tartışmalı. Yaklaşık M.S. 1240-1320 yılları arasında yaşadığı sanılıyor. Sokrates'le aralarında neredeyse iki bin yıllık bir zaman farkı var. Anadolu kültürünün, bu topraklarda yaşayan, bilim aşkıyla dolu olan gençlerin şansını bu, kaçırmamak gerek: Hem Sokra-

tes hem de Yunus konuğumuzdur bizim. Bahçelerimizin, eğitim dağarcığımızın iki erdemli yiğiti, iki ermiş, iki bilgisi. Bahçemize özen göstermemizi imâ eden Sokrates'e karşı Yunus, bahçemizin sınırlarını dolaşıp, "hoş gezinti" ile bilgi, görgü, sevgi ile insan olabilmek çabamızın gülünü ekerek, onu soldurmamamız gerektiğini söylüyor.

İki Hoca: Birisi, Batının araştırmacı ruhunu yansıtıyor, diğeri bizim kültürümüzün bilgisi "hoş fevricü", "hoş gezinti" öneriyor bize. Nerede? Yine: Hem içimizde hem dışımızda. Hem ruhumuzda hem dış dünyada. Olgular evreninde. İkisi de bilginin, bilimin bahçede yapılabildiğini söylüyor. Unutmayalım, bilim ne laboratuvarlarda, bilgisayar ekranlarında başlar ne de oralarda biter. Bilim insanın tüm yaşamını, kültürünü, geçmişini, geleceğini, kişiliğini saran bir bütündür. Öğrenciler olarak bilimi dersanelerde, ders notlarında, laboratuvarlarda, bilgisayarlarda, ölçme, hesaplama aygıtlarında bırakmayalım. Hayatımıza karışsın. Bahçemizin bir ürünü olsun. Kişiliğimizin bir parçası olsun. Öğretmenler olarak, oluşturmaya çalıştığımız bahçelerimizden, genç arkadaşlara bahçelerini kumraları için yardımcı olalım. Unutmayalım tekrar: Hiç kimse, tam olarak ne öğretmendir ne öğrencidir. Her öğrenci aynı zamanda bir öğretmendir. Her öğretmen, bir öğrencidir. Kimin ne zaman öğretmen, ne zaman öğrenci

olacağı, aralarındaki sağlıklı iletişimle ortaya çıkacaktır. Elbette, öğretmenlerin birikimi, deneyimi, bilgisi, kurabiliyorlarsa bahçeleri, bahçivanlıkları, bahçe mimarisi bilgileri daha geniştir. Doğrusu geniş olmalıdır. Ama bu, öğrencinin kurmaya çalıştığı bahçeye, çevresine çekmeye çalıştığı çitlere "tecavüz" hakkı vermemeli öğretmene. Çok denmiştir: İyi bir öğretmen, öğrencisine kendi kendinin öğretmeni olmayı öğretendir. Onun bahçesini düzenleyen, ödevlerini yapan, her adımda başında durup, her adımına karışan biri değildir.

EFSANEDEN BİR ÖĞRETMEN: KHEYRON

Üç bin yıl gerilere gitsek, tarihte, Homeros'tan önce, Ege Denizi dolaylarında can bulan uygarlığın sözlü ürünlerinde, türkülerinde, ezgilerinde ilginç bir öğretmenle karşılaşırız. Bu bedeninin bir kısmı at olan Kheyron'dur. "Kheir", Eski Yunancada "el" demektir. Adı bir hüneri, el yatkınlığını gösteriyor.

Batı kültürünün tarih açısından ilk öğretmen tiplerinden biridir, Kheyron. At ile insanın birleştiği bir bedeni vardır. Bir at-adamdır! Neden attır? Efsane öyle diyor. Sebebini kestirmek olanaksız. Yine de, biraz şakayla, yorumlayabiliriz. O dönemlerin eğitim anlayışı "yetiştirmeye" dayanır. Şu anlamda: Öğretmen öğrencinin her şeyine karışır. Ona bir kişilik kazandırmaya, onu "terbiye" etmeye çabalar. Hani "eti senin, kemiği benim" sözünün belirttiği gibi, öğretmen tümüyle öğrencinin "biçimlendirilmesinden" sorumludur. İşte Kheyron da yetiştirdiği öğrencilerini (iki ünlü öğrencisinin Homeros destenlarında adı geçen Akhilleus'la Odisseus olduğunu söyleyebiliriz.) sırtında, "terkisinde" taşıdığı, onların yükünü yüklediği için attır, öğretmen. Onlardan fazladır: Hem hayvan hem insandır çünkü (Eşek değildir, dikkat!). Sırtına aldığı öğrencisini dört nala dolaştırabilir bahçesinde, gerçekliğin "gizli" köşelerini gezdirebilir, ona. Bilmediği yerlere götürebilir. Dünyanın kaç bucak olduğunu anlatır. Çabuktur. Çeviktir. Vefalıdır. Çilekeştir. Sorumludur. Doğanın içindedir. Öğrencilerine, örneğin Akhilleus'a (Babası Peleus, kucağına alıp, teslim etmiştir oğlunu Kheyron'a. Belki o da "eti senin kemiği benim" demişti. Tüm sorumluluğu vermişti öğretmene. Unutmayalım, o dönem öğretmeni aileden biridir!) at yetiştirmeyi, ata binmeyi, kargı atmayı, saz çalıp ezgi söylemeyi, güzel konuşmayı, güzel eylemeyi (ahlaklı olmayı) erdemli olmayı, acılara dayanmayı, sabırlı olmayı, yalan söylememeyi, ölçülü olmayı, hekimliği öğretmiştir. Akhilleus, bir savaşçidir. Troya savaşında yiğit Hektor'u öldürmüştür. Öfkeli, huzursuz, mutsuz biridir. Belki savaşçı olarak başarılıdır ama, ne Sokrates'in ne de Yunus'un bahçesinde bulunmuştur. Beceriklidir yalnızca. İç dünyası ise tam bir cehennemdir. Bu açıdan, at-öğretmen, onun yüreğine bir bahçe açamamış, solmayan sevgi güllerini dikeme-

miştir. Öteki ünlü öğrencisi Odisseus ise "cin fikirli"dir. Hem çok hünerli, çok bilgili hem de çok sabırlıdır. Ömrü, uzun, tehlikeli serüvenlerle geçmiştir. Bilinmeyenlerle savaşmış, karşısına çıkan zorluklarla, Akhilleus gibi öfkelenmeden baş etmesini bilmıştır. Kheyron'un başarılı bir öğrencisidir bu anlamda. Odisseus, arayan, araştıran, bilinmeyene açılan, bilinmeyenden korkmayan, meraklı, araştırmacı, cesur bilim insanına olumlu bir örnektir. Bir serüvendir çünkü, bilimsel araştırma. Elbette bilim adamının "ihtiyatlı", "hesaplayan" tavrıyla ilerler; ama yeri geldiğinde, yaratıcı bilim adamlarının tıpkı Odisseus gibi atılgan, tehlikeden korkmayan insanlar olabildiklerini söylüyor bilim tarihi bize (En yakın, en ünlü örneği Einstein'dır!).

AT SİNEĞİ, RUH BAKIMCISI BİR EBE: SOKRATES

Kheyron'u bahçenize alır mısınız, bilmem. Geçmişin, efsanenin derinliğinde yitip gitmiştir belki. Ne dediğini, ne öğrettiğini bulup çıkarmak zordur. Sokrates ise yakınımızdadır. Atina'da,

AİLE ve ÖĞRETMENLER ÜZERİNE DİYALOG

- Ya öğretmenler, onlar da sözlerini dinletir mi sana?
- Elbette.
- Demek baban, öğretmenler ve yöneticiler dikmiş başına. Ama tabii eve annenın yanına döndüğün zaman, annen dokuma yaparken, kendi açısından seni mutlu kılmak için, yünleriyle, dokumalarıyla oynamana karışmaz; tezgâhına, mekiğine ya da yün dokumada kullandığı başka bir âlete dokunmana engel olmaz herhalde.
- Gülmeye başlayıp, "Zeus hakkı için hayır, Sokrates; engel olmak bir yana, el sürersem şamanı da basar," dedi.
- Herakles hakkı için, yoksa sen anana babana karşı bir kusur mu işledin? diye haykırdım.
- Hayır, Zeus hakkı için işlemedim!
- Peki ama böyleyse ne yaptın ki mutlu olmana, dilediğini yapmana bu kadar sertlikle engel oluyor, bütün gün birinin buyruğu altında tutuyor, kısacası hiçbir isteğini gerçekleştirme imkân vermiyorlar? Bunca zenginlikten yararlanamıyorsun, herkes senden daha çok yararlanıyor; bu kadar soylu olduğun halde başkalarının bakımı, yönetimi altın-

kent meydanına, agoraya indiğinde, sabahın erken vakitlerinde, çevresini gençler sarardı. Gençlerle atardı yüreği. Agorada günlerce kalıp, durmaksızın gençlerle tartıştığı, evine ayda bir elbise değiştirmeye, yıkanmaya gittiği söylenir. Bu yazımda Sokrates'in felsefedeki yerini, görüşlerini tartışmayacağım. Gençlerin bahçesine diktiği çiçekleri, bahçe önerilerini anacağım yalnızca. "Ruhunuza özen gösterin" derdi gençlere. "Bahçenize özen gösterin" olarak anlayalım bu sözü. Öğrenen genç, öğrendiklerini kafasına gelişi güzel tikiştirarak gelişemez. Bahçesini açmalıdır. Kendine, kafasına ve ruhuna, duygularına ve aklına özen göstermelidir.

Kheyron'a benzemez Sokrates: Öğrenciyi "yetiştirme" peşinde değildir. Onlara kendi kendilerini yetiştirmelerini öğütler yalnızca. Örgütlü bir okulu yoktu. Ne odası ne de bir arazi parçası olarak bahçesi vardı. Herhangi bir yerde, yolda, çarşıda, yemekte, şölenlerde soru sorabilirdi, gençler. Gençlerin toplandığı, spor yaptığı, yazı yazmayı öğrendiği "cimnasyum" "palaystra" denen alanlarda dolaşır, onlarla konuşurdu. Her şeyi sorgulardı. Sorgulanmamış, irdelenmemiş

inançların, görüşlerin üstüne üstüne gider değişik yöntemlerle, karşı tarafın bilgisizliğini göstermeye çalışırdı. Onların kafaca bağımsız insanlar olmasına çabalardı. "At sineği" derdi kendine, at sineği; uyuyanlara, kendilerine aşırı güvenenlere rahatsızlık veren bir varlık. Eleştirel, sorgulayıcı bir kafa. Belki, bu nedenle, yöneticilerce, gençleri kandırıp, yanlış yola sürüklediği için suçlanmış, ölüme mahkûm edilmişti (Zehir içerek yaşamına son verdi). Ruhunuza bakın, ruhunuza dikkat

miyor, canının istediği hiçbir şeyi yapamıyorsun.

- Yaşım küçük de ondan, Sokrates.
- Belki de neden bu değildir, Demokrates'in oğlu; çünkü sanırım, anan baban bazı şeyleri yapmana büyümeni beklemeden izin verirler. Söz gelişi, bir şey okutmak ya da yazdırmak istedikleri zaman sanırım evde herkesten önce sana verirler bu işi? Doğru değil mi?
- Evet, öyle.
- O zaman canının istediği harfi önce yazarsın; okurken de böyle dilediğince davranırsın. Lir'ini eline aldığı zaman da, sanırım annen de, baban da, istediğin teller gerip gevşetmene parmağınla ya da mızrapla çalmana karışmaz, öyle değil mi?
- Öyle tabii.
- Pekî Lysis, neden buna benzer şeylere izin veriyorlar da, az önce söylediklerime vermiyorlar acaba?
- Sanırım bunları bilip, öbürlerini bilmediğim için.
- Çok güzel, mükemmel, delikanlı! Demek baban bütün işlerini sana emanet etmek için yaşının ilerlemesini beklemiyor; senin kendisinden daha usta-laştığına karar vereceği gün, servetini de, kendini de senin eline bırakacak.
- Sanırım.
- Pekî. Ama söyle bakalım, komşunuz da sana karşı aynı kurala mı uyar? Ne dersin, senin ev yönetmekte kendisinden daha usta olduğuna karar verirse, evinin yönetimini sana mı bırakır, yoksa ken-

di mi yönetir?

- Bana bırakır sanırım.
- Ya Atinalılar, onlar da senin gerekli yeteneğe sahip olduğunu görürlerse, işlerinin yönetimini sana bırakırlar mı dersin?
- Sanırım bırakırlar.
- Pekî. Hiçbir işe yaramazsak biri bizi sever mi, biriyle dost olabilir miyiz?
- Tabii hayır.
- Söz gelişi baban seni, bir insan da başka bir insanı bir işe yaramıyorsa sever mi?
- Sanmam.
- Öyleyse çocuğum, bilgili olursan herkes seni sevip, sana bağlanır; çünkü yararlı ve iyi bir insan olursun. Yoksa kimse, anan da, baban da, yakınların da sevmez seni. Pekî, Lysis, insan henüz aklının ermediği şeylerle övünebilir mi?
- Nasıl yapılır böyle şey?
- Bir öğretmene ihtiyacın olduğuna göre, henüz bilgili değilsin demek ki.
- Doğru.
- Öyleyse henüz bilgili olmadığımıza göre övünemezsin de.
- Zeus hakkı için hayır, Sokrates, övündüğümü de sanmıyorum, diye cevap verdi.

Çeviren: Tanju Gökçöl
Platon, Diyalog

edin diyordu: Hastalık derecesine varan bir sorgulamadan yana değildi. Sağlıklı, kişiliğinin tüm bileşenleri ile (duygularımız, beklentilerimiz, amaçlarımız...) birleşmiş bilgiyi yeğliyordu. Bir ebe olduğunu da söylerdi. İnsanların kafasında olup da farkedemedikleri düşüncelerini onlara

yardım ederek farketirebileceğini, doğurtabileceğini ileri sürerdi.

ERDEM ÜZERİNE BİR DİYALOG

Sokrates - Az önce eğitim sanatında hangi öğretmenlerden ders aldığımızı ve öğrencilerimizden hangilerini daha iyi insanlar haline getirdiğimizi araştırmayı koymuştuk aklımıza; kuşkusuz yararlı olurdu böyle bir araştırma. Ama aynı sonuca ulaştıracağını sandığım ve soruyu temelden ele alan başka bir yöntem var. Herhangi bir şey konusunda, bu şeye eklenince onu daha iyi kılacak bir şey bildiğimizi, öte yandan bunu ona eklemenin de elimizden geldiğini düşünürsek; bize, elde edilmesinin en iyi ve en kolay yolu konusunda akıl danışılan o ikinci şeyi de bileceğimiz apaçık ortada. Ne demek istediğimi pek iyi kavrayamamışsınızdır belki; daha açık bir şekilde anlatayım.

Gözlere eklenen görmenin, eklendiği gözleri daha iyi kıldığını biliyorsak, üstelik gözlere görme ekleme gücüne de sahipsek, bize edinilmesinin en kolay ve en iyi yolu konusunda akıl danışılan görmenin de ne olduğunu biliyoruz demektir. Çünkü, görmenin ya da işitmenin ne olduğunu bile bilmeseydik, işitime ya da görmeyi edinmenin en iyi yolu nedir diye sordukları zaman kendimizi gözler, kulaklar için iyi bir danışman, iyi bir hekim saydırmakta güçlük çekerdik.

Lakhes - Doğru söylüyorsun, Sokrates.

Sokrates - Peki, şu iki adam bizi oğullarının ruhlarına erdem aşılayarak daha iyi kılmanın yolları üstüne konuşmağa çağırdıklarına göre, buna benzer bir konuyla karşı karşıya değil miyiz?

Lakhes - Öyle.

Sokrates - Öyleyse, önce erdem ne olduğunu bilmemiz gerekmez mi? Çünkü, erdemini ne olabileceği üstüne hiçbir fikrimiz olmasaydı, onu edinmenin en iyi yolunun ne olduğu konusunda herhangi bir kimseye nasıl yol gösterebilirdik?

Lakhes - Bence böyle birşey imkânsız olur, Sokrates.

Sokrates - Demek, Lakhes, biz erdemini ne olduğunu söyleyebiliriz elbet, değil mi?

Lakhes - Kuşkusuz.

Çeviren: Tanju Gökçöl

Platon, Diyalog 2

Mutluydu Sokrates. "Felix Socrates" sözünün anlamı bu. Yazgısından yakınmadı hiç. Akhilleus gibi küfretmedi Tanrılara. Haksızlığa uğradığında kendini yitirmedi. Önce içinde bulunduğu durumu inceledi, çözümlendi. Ruhuna özen gösterdi. Bedenine de. Sabırlı, kendinden emin, cesur biriydi. Bilgi peşinde, "hakikat araştırmacıları" yaşamlarında türlü zorluklarla karşılaşabilirler. Sokrates, bu açıdan oldukça iyi bir öğretmendir. Açın okunu "Sokrates'in Savunmasını", ölüm cezası ile yargılanırken, Ölüm karşısında ne denli cesur olduğunu, ölüm ve hayatı yeniden yorumlama gücünü yitirmediyiğini, kendinden emin sorgulayıcı gücünü, kendi varlığında duyduğu mutluluğu anlayabiliriz.

Sorgulayıcıydı ama, bu sorgulayıcı tutumu, tartışma tekniği, içinde bulunduğu topluma, toplumun insanlarına saygısız olduğunu göstermez. Örnek bir vatandaştı. Atina'yı kendi anlayışı doğrultusunda geliştirmeye, düzeltmeye çabalıyordu.

Bahçemizde bir yerde, bize sürekli sorgulama, araştırma tutkusunu ile çalışmayı söyleyecek Sokrates. Öylesine alçak gönüllü biri, dünya malında gözü yok, daha önce dediğim gibi, bir kulu be açmamız yeter ona. Öğrenirken hep yanımızda olur: "Sorgula, araştı, kişiliğinle bütünüle, ruhindaki çalkantıları, akışı gözüle, ahlâkla bilgini ayırma" diyecektir. Onun gözünde bilgili biri ahlâksız olamaz. Ahlâklı biri ise bilgisiz değildir.

Hele, zamanımızda, bilimle ilgilenen, uğraşan arkadaşların içlerinde Sokrates Hoca'nın bir yeri olmalıdır. Ahlâkî yaşamı bozulmuş toplumların bilimde gelişme olanağı yoktur. Belki tersi de doğru olmalı. Sokrates'in bahçemizde dolaşması, bilimi, düşünceyi, düşünmeyi öğretirken, öğrenirken önemli bir destek olacaktır, bizlere.

HOCASININ BAHÇESİNDE BİR BÜLBÜL: YUNUS

Yunus'umuz bahçemizde "gönül olan" bir hocamızdır. "Gönüle girmek", "gönül yapmak" tır, amacı. Sevgiyi anlatmaktır, yaşatmaktır;

Ben gelmedim davı için

Benim işim sevi için

Dostun evi gönüllerdir

Gönüller yapmaya geldim

Gönüllerde olanı, gönüllerimizi, bahçelerimizi aramaktadır, Yunus. "Gönül yapmayı", bahçemizin düzenlenmesine, gelişmesine katkı olarak anlayalım. Sorgulayıcı bir kafası vardır. Gevşetici, uyuşturucu bir sevgi değildir, ondaki sevgi anlayışı. "Sen elif dersin hoca manası ne demektir?" diye sorar. Düzmece bilginlere, bağınaz hocalara, kendini farklı göstermeye çalışan iki yüzlülere ver yansın eder. Kendine özgü bir ince alay tekniği vardır, Mizah duygusu doruğuna çıkabilir za-

man zaman: "Çıktım erik dalına/Anda yedim üzümü". Bunun yanında, çok dikkat eder söylediklerine; yüzyıllar sonra onu bahçesine alacak öğrencilerine saygısı vardır:

*Derviş Yunus bu sözü
Eğri büğrü söyleme
Seni sigaya çeken
Bir Molla Kasım gelir*

demiştir (Sigaya çekmek: Sorgulamak) (Bu sözler Yunus'un eski divanında bulunmuyor, ama Yunus'u, halkın bir sesi olarak, tıpkı Homeros gibi, birden fazla ozanın bir ürünü olarak benimseyebiliriz). "Molla Kasım", bizim araştırmacı insanlar olarak ileri sürdüğümüz savların yargılayıcısı, hesap sorucusudur. Bilim adamları olarak, bilimsel vicdanımızdır. "Sakin hile yapma, bulmadığımı buldum, okumadığımı okudum, bilmediğimi bildim deme, Molla Kasım hesap sorar, senden." diyen içimizdeki sestir. Bütün araştırmacı arkadaşların bahçelerinde Molla Kasım dolanmalı, tabii ki, Sokrates'le birlikte!

GELENEKSEL EĞİTİM

Akşın Somel
Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü

Tarih içinde geleneksel eğitim kurumlarını din olgusundan soyutlamak mümkün değildir. Zira geleneksel eğitimin başlıca gayesi öğrencilere dinî bilgilerin aktarılması olmuştur. Bununla bağlantılı olarak öğretmenler Avrupa'da ruhban zümresine, Osmanlı Devletinde ise alt ve orta kademe ulemâ kesimine mensuptular. Çağdaş eğitimin kültürel ve toplumsal kökenleri 1) Rönesans Hümanizması fikirleri, 2) Aydınlanmacı idealler ve 3) piyasa ekonomisinin gündelik yaşamı rasyonelleştirme sürecine bağlanabilir. Bu etkenler sonucunda çağdaş eğitimin gayesi - geleneksel eğitimin aksine - hayatta geçerli olabilecek pratik ve pozitif bilgilerin iletilmesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu niteliklerle bağlantılı olarak çağdaş eğitim veren öğretmenler de dindışı kesimlerden gelmeye başlamışlardır.

Geleneksel Osmanlı ilk eğitim kurumları olan Mahalle Mektepleri veya Sübyan Mekteplerinde de esas eğitimin gayesi öğrencilere temel İslamî bilgilerin aktarılması, Kuran'ın hifzedilmesi ve tecvit öğretilmesi olmuştur. Bu çerçevede eski yazının öğrenimi gündelik hayatı gereksinimlere yönelik bir temel amaç değil, tamamen Kur'an'ın ve diğer dinî metinlerin okunmasına dönük bir araç idi. Bu durum medrese seviyesinde de farklı değildi. Mekteplerdeki öğrenci düzenine gelince, öğrenciler yaş grubu esasına göre ayrı ayrı sınıflar yerine yaş farkı dikkate alınmaksızın - bazen çocuklarla yetişkinler - tek bir odada ders görmekteydiler. Bilgi açısından daha ileri düzeyde olan öğrenciler aynı odanın başka bir köşesinde eğitim görüyorlardı. Eğitimin süresi konusunda herhangi bir kayıt olmayıp isteyen istediği kadar yıl mektebe devam edebilirdi. Hoca ücretinin bir kısmı, öğrencilerin her

haftanın belirli bir günü hocaya getirdikleri nakit para veya yiyeceklerle karşılanıyordu. Bunun yanında geleneksel okulların finansmanı vakıflar eliyle sağlanıyordu. Dinî dogmaların ve nassların ezberletilerek öğretilmesine dayalı bu eğitim düzeninde talaka mektebin ayrılmaz bir parçasıydı. Hocaların küçük yaşta öğrenciler üzerinde sıkça bedenî ceza uygulamaları öğrenci ebeveynleri tarafından doğal karşılanıyordu. "Eti senin kemiği benim" deyişi bu zihniyetin bir ürünüdür.

Türkiye'de Müslüman unsura yönelik çağdaş eğitimin ilk adımları 19. yüzyılda devlet eliyle atılmış, ilk kapsamlı eğitim yasası 1869'da yürürlüğe girmiştir. İbtidâî-Rüşdiye-İdadî-Sultanî-Darülfünun beslemesinden oluşan devlet eğitiminde gaye öğrencilere pratik ve pozitif bilgilerin aktarılması olmuştur. Günümüzdeki biçimiyle okullar 1850'lerden itibaren kurulmuştur. Önerdiği ezberciliğe karşı eğitim yöntemleri ve bedenî cezaya karşı tavırla Selim Sabit Efendi (1829-1910) ilk modern Türk pedagoğu sayılabilir. Ancak Osmanlı devlet eğitimi - belki de Cumhuriyet'in başlangıcına değin - tam kapasitede yürüyememiştir. Birincisi, uzun yıllar süren vasıflı öğretmen sıkıntısı nedeniyle ya eskisi gibi ulemâdan hocalar istihdam edilmiş ya da dışarıdan yarım kadroyla memur, subay gibi meslekten öğretmen olmayan kişilere görev verilmiştir. Bu durum kâğıt üzerinde mükemmel görünen ders programlarının uygulanmasında çoğunlukla engellemiş, devlet okullarında ulemâdan hocaların varlığı eğitimi dinîleştirmiştir. İkincisi, okulların özellikle II. Abdülhamid devrindeki politizasyonu ve rejimin öğretmenlere yönelik yoğun baskı, şüphe ve takibatı, öğretmenlerin görevlerini verimli bir biçimde yürütmelerini önlemiştir. Şeklen modern ders konuları işlense bile öğrenci - mahalle mekteplerinden farksız bir biçimde - bedenî ceza tehdidi altında ders kitaplarını harfiyen ezberlemekteydi. Sonuç devrin öğrencilerinde genel bir isteksizlik, şevksizlik ve % 50'leri aşan okul devamsızlıkları ve terkler olmuştur.

Araştırmacı, dur durak bilmeyen, sorgulayıcı bir özelliği vardır, Yunus'un. Batının Odiseus'unu aratmaz bir anlamda:

*Çevik bahri olmak gerek
Bir denize dalmak gerek
Bir gevheri bulmak gerek
Hiç sarraflar bilmez ola*

Bilim denizine dalacak çevik bir deniz kuşudur, o. Öyle bir gevher (inci, mücevher) çıkaracaktır ki, henüz bilimdeki uzmanların, "sarrafların" bilgisinin ötesinde olsun, bu inci. Buluşlar, icatlar, keşifler yapmak istemektedir.

Bilim, tıpkı Sokrates'te olduğu gibi, ruhumuzun bütünüyle, kendimizle içten bağımlıdır. Doğayı bilmekle, kendimizi bilmek ayrılmaz birbirinden.

*İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin
Ya nice okumaktır*

Kendini bilmeyenin bilimi hiç de geçerli değildir, Yunus'a göre.

Yunus'un öğretmen-öğrenci ilişkisi üstüne ilginç görüşleri vardır. Öğretmenine karşı son derece saygılıdır. Hocasının kapısında "kul"dur. Tümülle teslim etmiştir kendini hocasına, Hocası

onun "çiğliğini" ortadan kaldırmıştır, olgunlaştırmış, pişirmiştir onu. Hocası Taptuk Emre için şöyle demektedir:

ZORU BAŞARMANIN ADI: ÖĞRETMENLİK

Aysun Umay
Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü

Yeni öğretim yılı, her yıl olduğu gibi güzel sözler ve iyi dileklerle başladı. Yine çocuklarımıza olan güvenimizden, gelecek güzel günlere olan inancımızdan söz ettik. Geleceğe umutla bakmak gerçekten de güzel bir duygu, ancak bu umudun gerçekleşmesi için daha önümüzde yürünmesi gereken uzun bir yol var.

Çok iyi bilindiği gibi, öğrenme-öğretme süreçlerinin etkili olabilmesi her şeyden önce öğretene ile öğrenen arasında iyi bir iletişim kurulmasına bağlıdır. Öğrencisi ile iyi ilişki kurabilen öğretmen, anlatıldığı konuları cazip ve heyecan verici hale getirebilir. Yine hepimiz çok iyi biliriz ki, öğretmenin kendisine güvenmediğini, küçümsediğini ya da sürekli olarak eleştirerek değerlendirdiğini gören öğrenci, çok ilginç bulabileceği konularda bile öğrenmeye direnir. Tersine olarak gereğinden çok yumuşak ve hoşgörülü olmak da yazık ki sonucu değiştirmez. Hiçbir öğrenci "ders kaynatma" amacıyla yapılan konuşmaları kesemeyen, kendi haklarına yeterince sahip çıkamayan öğretmenin ciddiye almaz. Unutmamak gerekir ki, öğrencisini fazla konuşturan öğretmen kadar söz hakkı tanımayan öğretmen de etkili bir eğitim veremez. Bizim gibi otoriter toplumlarda ya-

zık ki öğretmenlerin çoğu ipleri elden kaçırmaktansa, işin kolayına kaçıp disiplin adı altında öğrencilerin söz haklarını kısıtlayarak işin içinden sıyrılmayı seçiyor. Bu ise elbette kesinlikle bir çözüm değil. Bu noktada öğretmenlerin de yalnızca birer insan olduklarını, her insan gibi hatalarının ve eksiklerinin bulunabileceğini de gözden kaçırmamak gerek. Çoğu kez pek çok eksik için onları sorumlu tutarız. Oysa eğitim sistemimizdeki aksaklıklar için yalnızca öğretmenlere yüklenmek büyük bir haksızlık olur.

Eğitim sistemimizin birçok anlamda önemli ölçüde yenileşmeye gereksinimi olduğunu uzun bir süredir biliyoruz; ama galiba asıl sorun, nereden başlayacağımızı bilmiyor olmamız. Eğitim, bireyde davranış değişikliği oluşturma süreci demek olduğuna göre, neden biz de işe eskimiş ve aşınmış öğretmen ve öğrenci davranışlarını değiştirmekle başlamayalım?

Öğretmen ve öğrenciler arasında değiştirilmesi gereken pek çok davranış var. Bunların tümünü saymak için ciltler dolusu kitap yazmak gerek. Bunlardan biri, örneğin öğretmenlerin notu bir tehdit unsuru olmaktan çıkarması gerçekten de iyi bir başlangıç olabilir. Not korkusuyla öğretmenin her dediğini onaylayan, daha da kötüsü bunu tek geçerli

*Taptuk'un tapusunda
Kul olduk kapusunda
Yunus miskin çiğ idik
Piştik elhamdülillah*

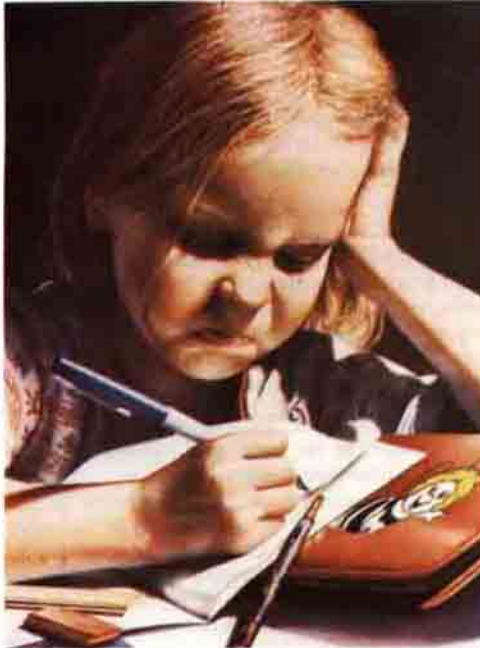
Yunus'un eğitim anlayışı Kheyron'la Sokrates'i birleştirmiştir içinde; Hoca "yetiştirir", yetiştirme aşamasında bağımsızlık yoktur. Mutlak boyun eğiş vardır. Yalnız, burada "bahçemiz" ortadan kalkmamakta, Yunus bahçesiyle, hocasının bahçesinde yer almaktadır.

Hoca ezmez Yunus'u, çünkü iletişim sürmektedir aralarında. Yunus, hocasının yanına varınca, hocasıyla "bilişmek", kendisiyle konuşmak istemektedir. Bir bilgi alışverişi, gönül alışverişi vardır, öğrencisiyle öğretmeni arasında. Öğrenci, hocasına durumunu anlatmaya, sorularını sormaya gelmiştir:

*Bunda biliş olan canlar
Orda bilişirler imiş
Bilişiben hocam ile
Halim arzelmeye geldim*

Öğretmen-öğrenci etkileşiminde "hâl arzı" kadar çarpıcı birşey olabilir mi? Hem hoca hem de öğrencisi "can"dir; can cana karşılıklı bilişmektedirler. İletişim, soğuk bilgi aktarımı düzeyinde kalmamaktadır. Çözülecek sorunlar üzerinde aklın yanında, canların bilişmesi söz konusudur.

yal olarak öğrenen bir öğrencinin yarınları özgürce nasıl yaratabileceğini söyleyebilir misiniz? Genç kişilikleri daha başlangıçta örselleyerek ve çıkar ilişkisi ile biçimlendirerek nereye varmayı umabiliriz? Ya da

Bugün orta öğretim ya da üniversite, yüksek okul düzeyinde öğrenci-öğretmen ilişkilerinin iletişim gücünü yitirdiğini, soğuk, aldırmaz, görünüşte sevgi ve saygı düzeyinde kaldığını, canı cana, ruh ruha ilişki bir yana, kafa kafaya düşünce iletişiminin bile kurulamadığını görüyoruz. Eğitim, okullarda Yunus'u pişiren, hamliktan kurtaran işleyişini yitirmiştir. Öğretmeniyle karşılaşan kaç öğrenci Yunus'un coşkusunu duymaktadır? Ve kaç öğretmen, öğrencisine Yunus'un duyduğu coşkuyu, sevinci verebilmektedir? Sevgili öğretmenler, bahçenizde ötmekten coşku duyan kaç bülbül öğrenciniz var? Kaç öğrenciniz dostunuz, kaç dostunuz öğrencinizdir?

*O hocamdır, ben kuluyum
Dost bahçesi bülbülüym
Ol hocamın bahçesinde
Şad olup ötmeye geldim*

Olağan ki, "kulluk" bağımsızlığı yitirmek anlamında anlaşılmalıdır burada, bir saygı sözüdür yalnızca; yoksa hocanın bahçesinin ağaçlarında, yüksek dallarda nasıl şakiyabilirdi?

Öğrencilerle öğretmenlerin birbirlerinin bahçelerinde, ilgilenerek, merakla, sevinçle, tutkuyla, sevgiyle, düşünerek, saygıyla, zaman zaman da kızarak, eleştirerek, tartışarak gezebildiği bir Türkiye Eğitim Bahçesi, daha geniş bir Dünya Eğitim Bahçesi içinde dikkat çekici olumlu bir örnek olmaz mıydı?

buyle yetişmiş bireylerden oluşan bir toplumda dü-rüst ve açıksözlü kaç yetişkin bulunabilir?

Öğrenciyi sınıftaki disiplini sağlayabilmek adına ceza olarak kötü not verilmesi, öğrenci-öğretmen ilişkisini zedelemek, yanlış bir eğitim ortamı yaratmaktan da öte, başlıbaşına eğitim bilimleri açısından da büyük bir hata olur. Yansız ve özenle yapılması gereken ölçme işlemlerinin sonuçlarına, konu ile hiçbir ortaklığı olmayan nedenler yüzünden eklemeler-çıkartmalar yapmak en hafif ile ölçme hatası olarak karşımıza çıkacaktır. Böyle bir durum, bir cezayı hak etmeyen, ancak düşük not alan öğrencileri de suçluluk davranışlarına ve diğerleri gibi disiplinsizliğe itmektен ve öğrencinin "başarılı olabilmek için çalışmak gerekir" düşüncesinden uzaklaşmasından başka bir işe yaramaz.

Öğretmenlik, alan bilgisinin yanında insan ilişkilerinde başarılı olmayı da gerektiren, önemli ve gerçekten zor bir meslektir. Hele ülkemizde, alan derslerinde açık kadro bulunmayanların tümüne ilk okul öğretmenliği hakkı verildiğini, dahası okuma yazma bilen herkesin ilk okul öğretmeni olabileceği görüşünü taşıyan pek çok yöneticinin bulunduğunu düşünürsek, başta sözünü ettiğimiz yolun henüz çok başlarında olduğumuzu kolayca söyleyebiliriz. Ancak yine de karamsar olmak bir eğitimciye en son yakışacak özelliktir. Haydi, gelecek güzel günlere olan umudumuzu yitirmeden, yeni ders yılının hepimiz için başarılı olmasını dileyerek, noktalamamız sözümüzü.

SINIFLARIMIZ: SEVGİNİN DURAKLARI (!)

Gülden Bilal Hiçürkmez
Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

Çağımız çok hızlı teknolojik gelişmelere sahne olmaktadır. Hâfâ gelişen teknoloji ve yeni buluşlar, bilginin katlanarak çoğalmasına yol açmakta ve tüm bu gelişmeler insan yaşamını da etkilemektedir. Durum böyle olunca, bu değişimin eğitim-öğretim alanına da yansımaları hem gerekli hem de kaçınılmaz bir olgu olarak karşımıza çıkar. Bu gereklilik, çağı yakalamaya çabasında olan ülkemizde nitelikli insan gücüne duyulan ihtiyaç göz önüne alındığında daha bir anlam kazanmaktadır.

Her birimizin okul yaşamımız boyunca pek çok öğretmen tanıdığımız bir gerçek. Gelgelelim geriye dönüp, en çok etkilendiğimiz, sevdiğimiz ya da belleklerimizde derin izler bırakan öğretmenlerimizin sayısını düşündüğümüzde, bu sayı bir elin parmaklarını geçmez. Acaba bu öğretmenlerin hangi özellikleri bizde bu izleri bırakmış, onlara diğerlerinin yanında öncelik kazandırmıştır? Bu sorunun yanıtı kişiye kişiye değişebilir olmakla birlikte, genelde bazı özellikler ön plana çıkmaktadır. Bunlar şöylece sıralanabilir:

- Öğrencilerini sever(di)
- Öğretmekten haz duyar(di)
- Mesleğini sever ve bunu hissettirirdi.
- Enerjik ve canlıydı sınıfını aktif tutardı
- Hevesli ve istekliydi
- Düzenli ve bakımlıydı
- Konusunu iyi bilir, derse hazır gelir, dersi iyi anlatırdı
- Kendine güvenliydi
- Doğru ve tarafsızdı
- Hoşgörülüydü
- Şakadan anlardı
- Öğrencileriyle iyi ilişkiler kurardı

- Sabırlı ve sınırlarına hakimdi
- Notu boldu. (vb.)

Sınıf içinde öğrenmeyi kolaylaştıran en temel unsurlardan biri olan öğretmen - öğrenci ilişkisini örnekleyen özelliklerin de bulunduğu bu listeyi onaylamamak mümkün değil.

Yapılan araştırmalar, hümanistik (insancı) eğitim sınıfı içinde uygulanabilirliğine ve sonuçlarının etkili olacağına işaret etmektedir. Bu tür bir eğitim ise insan ilişkilerinin temelini alınması gereken insana saygı, içtenlik (dürüstlük) ve empatik anlayış ilkelerini sınıf ortamına uygular. Buna göre, öğretmen her öğrenciyi insana oluşu nedeniyle başlı başına bir değer olarak görür ve onu koşula bağlı olmaksızın insana özgü nitelikleriyle kabullenir. Öğretmenin gösterdiği saygı, öğrencinin benlik saygısını yükselttiği gibi, başkalarına da saygı duymasını, güvenli bir sınıf ortamında kendini özgürce ortaya koymasına yardımcı olur. Öğrenciye güvenme, onun yeteneklerine ve doğruyu seçmeye eğilimli olduğuna inanma, saygının bir diğer boyutudur.

İçtenlik (dürüstlük), öğretmenin öğrenciyle ilişkilerinde gerçek duygularını yaşamasıdır. Kuşkusuz öğretmen, öğrencilerin her davranışından memnun olmaz ya da yanlış davranışları onaylaması beklenebilir. Saygı-sevgi ilişkisi içinde doğru olan ya da olmayanı uygun bir içerikte verir. Sınıf içi iletişimde bir öğretmenin hatalı davranması da doğaldır. Bunu fark etme ve özür dilemeyi bilme, ilişkilerin güçlenmesi açısından önemlidir.

Empatik anlayış ise öğrenmeyi kolaylaştıran en önemli ve etkili ilkelerden biridir. Empati, sınıf ortamında öğretmenin kendisini öğrencisinin yerine koyarak, olaylara onun gözüyle bakabilmesi demektir.

Bu ilkeler birbirinden bağımsız olmakla birlikte, aynı zamanda bir bütünün parçalarıdır. Bunlara ek olarak öğretmenin düşünce, duygu, söz ve davranışları arasında tutarlılık olması; sözel iletişim becerilerinin yanı sıra yüz ifadeleri, beden dili vb. sözel olmayan iletişim becerilerini de etkin bir biçimde yer ve zamanlamaya dikkat ederek kullanması öğrenme ortamını olumlu bir biçimde etkileyecektir.

Bununla birlikte, öğretmenden kusursuz niteliğe sahip olmasını, hiç hatasız davranmasını, kesinlikle açık vermemesini beklemek kuşkusuz hem hak-sızlık hem de saygısızlıktır. Unutulmamalıdır ki, öğretmen de tüm günah ve sevaplarıyla bir insandır. Bu gerçeği yok varsaymak hem öğretmene hem de öğrenciye zarar verir. Dolayısıyla ülkemizin koşul ve olanakları, öğretmenlerimizin psiko-sosyal, ekonomik ve mesleki sorunlarını da dikkate alarak konuya eğilmekte yarar vardır.

